

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерства образования и науки Республики Дагестан

**МКУ "УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ" МУНИЦИПАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

"ХАСАВИЮРТОВСКИЙ РАЙОН"

МКОУ "Тенжеаульская СОШ им.М.М.Зумаева"

РАССМОТРЕНО

На заседании ШМО

Темиртдинова С.А.

Протокол №1 от «27» 08
2024 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам директора по УВР

Шихмурзаева Г.К.

Протокол № 1 от «27» 08 2024
г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Махтиев А.С.

Приказ № 652
от «30» 08 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (кумыкская) литература»

для обучающихся 8 класса

Генжеаул 2024-2025

БАЯНЛЫКЪ СЁЗ

Аслу умуми школалар учун (8 класда) кѳумукъ адабиятдан уѳлгю иш гѳрюв программа 2018-нчи йылны август айыны 3-нде кѳабул этилген «Россия Федерацияны билимни гѳакъында» деген Федерал законуну «11- нчи 14-нчу статьяларына этилген алмашынывланы гѳакъында» деген 317- ФЗ номерли Федерал закону яшавгѳа чыгѳара туруп, федерал пачалыкъ стандартлагѳа гѳере ва пачалыкъ умуми билим берив тармакѳа тасдыкъ этилген гесимлени (Россияны Юстиция Министерлигини 2021-нчи йылны июнь айны 5-де 64101 номери булан гѳисапгѳа алынган Россия Федерацияны билим берив министрлигини 2021-нчи йылда май айны 31- нде 287-нчи номерли буйругѳу булан «Орта класлар учун аслу билим берив Федерал Пачалыкъ гесимлерини талапларына гѳере камилешдирилип мугѳкамлашдырылган»); «Кѳумукъ адабият ва Кѳумукъ тил» предметлени бѳлюклери, тарбиялавгѳа байлавлу уѳлгю программасы 2020-нчы йылны июнь айыны 2-синде ФУМО-ну умуми билим беривге байлавлу чыгѳарган кѳараргѳа гѳере Россия Федерацияны Гѳукуматыны 2016 – йылны апрель айны 9-да 637-р номерли буйругѳу булан тасдыкъ этилген.

«Кѳумукъ адабият» предметни умуми характеристикасы

Школада уѳйренилеген предметлени арасында яшланы кѳылыкъ, ругъ якѳдан тарбиялавда адабият дарслар аслу ерни тутта. Олар не даражада, нечик юрюлегенинден охувчу яшларда наслудан-наслугѳа бериле гелеген халкѳны асил хасиятларыны уѳлгюлерин болдурмакъ, камиллешдирмек йимик масѳалалар гѳасил бола. Шо себепден муаллим бу дарслагѳа бек жаваплы ва тындырыкѳлы янашма герек. Адабият дарсларда охувчуларда ана тилине ва адабиятына бакѳган сюювню тувдурув муаллимге борч. О дарсланы аслу борчларындан бирдагѳысы чебер асарланы тарихи яшавдагѳы ерин ва идея масѳаласын тюз англатмакъ, шоланы чеберлик ягѳына дурус кѳыймат бермеге уѳйретмек.

Чебер асарланы тилин уѳйренив охувчулагѳа сѳзню чеберлигин, гѳзеллигин англамагѳа, ана тилни стиль якѳдан чеберлигине ес болмагѳа болушлукъ эте.

«Кѳумукъ адабият» предметни уѳйренивню муратлары

Янгы стандартлар аслу умуми билим берив системасында охувчуланы билим даражасын тюз багѳалавда кюрчю болуп токѳтай. Янгы стандартлар бизин

Ватанны кёп миллетли халкъларыны маданиятын, ана тилин уйренивге, сакълавгъа, ону оьсдюрювге ихтиярларын, ана тилинде аслу умуми билим алывда имканлыкълар болдурувгъа, адат-къылыгъын сакълавлгъа бакъдырылгъан. Шолайлыкда, уьлгю иш гёрюв программа айры охувчуну билим даражаларын оьсдюрювге эркин ёл ача, ону класда, уйде, оьзбашына чалышып, интернетден пайдаланып, билим-тарбиясын артдырмагъа генг имканлыкълар бере.

Адабият предметни алдында салынагъан аслу муратлар:

– охувчуларда дюньягъа, гъалиги яшавгъа байлавлу англавланы генглешдилив, олагъа тюз багъа берив

; – ватангъа, халкъына бакъгъан сюювню артдырив, патриот гъислени тарбиялав;

– охувчуларда адабиятны предмет гъисапда уйренивге бакъдырылгъан яратывчулукъ иш бажарывчукъларын ва мердешлерин мюлк этив;

– адабиятны гёрмекли чебер асарларына асасланып, дюнья гертиликге багъа берив, къылык-тарбия, гёзеллик, оьр инсан аралыкълар йимик англавланы оьсдюрюв.

Федерал пачалыкъ билим берив стандартны «Тил ва адабият илму» (филология) бёлюгюнде адабиятны уйренивню алдына шулай аслу масъалалар салынгъан:

1. оьзюню гележекде билим даражасын оьсдюрювде адабиятны уйренивню агъамиятын англамакъ; арты бёлюнмейген, бир ёрукда юрюлеген охувну оьзюню дюньягъа къаравларын, англавларын болдурувда, дюньяда адамны ва жамиятны аралыкъларын гелишдиливде къурал гъисапда къолламакъ;

2. адабият асарланы охуп, тюз англав халкъны мили маданиятын, яшавун уйренивде аслу къурал болуп токътайгъанын англамакъ;

3. гёрмекли чебер асарланы уйренивню натижасында ана тилни гёзеллигин, ону байлыгъын, тил имканлыкъларын оьз халкъыны ва дагъыстан миллетлени маданиятын англап, сезип бажармакъ;

4. тюрлю-тюрлю жанрлардагъы асарланы уйренивде авуздан ва язып оьз ойларын айтып, пикирлешип, охулгъан асарны чечивде ортакъчылыкъ этип,

оьзбашына охулажакъ асарланы гёзалгъа тутуп, планын къуруп бажарагъан охувчуну тарбияламакъ;

5. чебер адабият асарланы оьзюне хас болгъан башгъалыкъларын англап, оланы илму, иш, публицистика асарлардан айырып, охулгъан асарланы идея-маъна ягъындан чечип, танкъыт этип, оларда суратлангъан яшав гъалланы англап бажармакъ;

6. сёзню чеберлик гючюн сезивде адабият теория англавланы агъамиятын англамакъ; охувчуларда бар билимлеге ва англавлагъа таянып (тарихден, музыкадан, эстетикадан) предметлени арасындагъы байлавну пайдалы къайдада къолламакъ;

7. предметни уьйренивде оьзюне хас умуми охув мердешлени болдурмакъ (личностный);

8. дарсда берилеген англавланы теренлигине ва предметлени бирибири булангъы байлавлугъуна тюшюнмек (метапредметный);

9. предметден алынагъан билим натижалагъа ес болмакъ (предметный);

10. тюрлю-тюрлю источниклерден, интернет ресурслардан пайдаланып бажармакъ.

Охув планда «Къумкъ адабият» предметни ери

Янгы стандартлар муаллимге, программада айрыча бёлюклени уьйренивге гёрсетилген сагъатланы умуми санавун сакълап, асарланы уьйренивге, тюрлю яратывчулукъ ишлени оьтгеривге оьзтёрече янашмагъа, демек сагъатланы тийишли гёреген кюйде пайламагъа имканлыкълар бере

«КЪУМУКЪ АДАБИЯТ» ПРЕДМЕТНИ ИЧДЕЛИГИ

ОРТА ЮЗ ЙЫЛЛАРДАГЪЫ АДАБИЯТ

(XV-XIX АСРУНУ БИРИНЧИ ЯРТЫСЫ)

XV-XIX асрудагъы адабиятдан аслу маълуматлар. Бу девюрдеги классиклени асарларында оьзлени яшавун суратлаву, яшавда бар терсликlege къаршы оланы къазапланыву. Ерли зулмучуланы баш гётеривю. Й. Къазакъны, М. Османовну, М. Алибековну, Къ. Мирзаны, Е. Эминни, И. Алигъажини ва башгъаланы яратывчулукъ ёллары.».

Йырчы Къазакъ. «Мен Къазакъман, Къазакъман», «Насип»,
«Магъамматапенди Османовгъа кагъыз», «Хасай бийни оylumюне
багъышлангъан марсия»

Магъаммат-апенди Османов. «Шавхалны къаласы».

Абусупиян Акаев. «Яшлагъа насигъат тюрк».

Манай Алибеков. «Байрам, тойда гъалиги яшланы йыбанагъан кюйлери».

Нугъай Батырмурзаев. «Языкъ Гъабибат».

Дадав Магъамматов. «Дагъыстан атлы полкнуну йыры», «Сав дюньягъа занг
урайым», «Айтар эдим».

1920–1945-нчи йыллардагъы адабият

XX-нчы асрунуну башындагъы адабиятны оylum ёллары. Адабиятгъа кюшум
этген кюмукъ ва дагъыстан шаирлени ва язывчуланы асарлары. Наби
Ханмурзаев, Багъавутдин Астемиров, Алимпаша Салаватов, Юсуп Гереев
асарлары булан этген кюшуму.

Темирболат Бийболатов. «Къурбатлыкъ», «Тутгъун», «Батагъада ярыш»

Багъавутдин Астемиров. «Талчыкълы гюнлерде», «Туснакъда бир нече
ойлар», «Намарт дос».

Наби Ханмурзаев. «Бочкени канти».

Адабиятны теориясындан. Сатира

Алимпаша Салаватов. «Айгъази».

Адабиятны теориясындан. Драма.

Юсуп Гереев. «Абия-ханум», «Ажайны планлары».

Адабиятны теориясындан. Хабарны гъакъында англав.

Абдулвагъап Сулейманов. «Биринчи кагъыз»

. Аткай. «Къубагийик мююзлер».

Баммат Атаев. «Дав майдан».

Кадрия. «Ногъайым». Адабият теориясындан.

Адабиятта къолланагъан жанрлар. Чебер асарны тизими, тили. Шаирлик синтаксиси.

ГЕЧИЛГЕН ДАРСЛАНЫ ТАКРАРЛАВ.

ДАГЪЫСТАН ХАЛКЪЛАНЫ АДАБИЯТЛАРЫНДАН

Мунги Агъмат. «Яш гюбечилени йыры.

Мардахай Авшалум. «Базыкъ къурсакълар».

Къалукълу Мирза. «Хангъа жавап».

Инхолу Али-Гъажи. «Акъ гире».

Етим Эмин. «Огъ, бизин яшав!».

Мугъутдин Чаринов. «Эркинлик».

Эфенди Капиев. «Йыр».

ГЁНГЮНДЕН УЙРЕНМЕ ТАКЛИФ ЭТИЛЕГЕН АСАРЛАР:

Й. Къазакъ «Мен Къазакъман, Къазакъман».

А. Акаев. «Яшлагъа насигъат тюрк».

Е. Эмин. «Огъ, бизин яшав!».

М. Алибеков. «Байрам - тойда гъалиги яшланы йыбанагъан кюйлери».

Т. Бийболатов. «Тутгъун»

Б. Астемиров. «Талчыкълы гюнлерде».

А. Сулейманов. «Биринчи кагъыз».

А. Гъажамматов. «Къубагийик мююзлер»

ОЪЗБАШЫНА ОХУМАКЪ УЧУН АСАРЛАР:

КЛАСДАН ТЫШДА ОХУМАКЪ УЧУН:

М. Алибеков. «Моллалар».

А. Акаев. «Манайгъа жавап».

Къ. Али. «Давдан кагъыз», «Янтаймагъа ярамас».

Н. Ханмурзаев. «Сайламлы йырлар».

К. Абуков. «Тайгъакъ сокъмакъ».

И. Керимов. «Ашны гъакъында хабарлар».

Ш. Альбериев. «Къысматыма къабулман».

Б. Магъамматов. «Перезе толкъун».

Р. Фатуев. «Йырчы Къазакъ».

Ч. Айтматов. «Эрте учгъан турналар».

Гъ. Сайитов. «Къалайчылар».

Р. Гъамзатов. «Ахырынчы багъа».

«КЪУМУКЪ АДАБИЯТ» ПРЕДМЕТНИ УЙРЕНИВНЮ НАТИЖАЛАРЫ

Аслу умуми школалар учун къумукъ адабиятдан билим берив уьлгю программа гъар класгъа гёре алынма герек билимлерин, бажарывлукъларын, тюрлю гъаракатларын (предметден алынагъан билимлер (предметный), дарсда берилеген англавланы теренлигин ва предметлени бири-бири булангъы байлавлугъун (метапредметный) ва оьзюне хас натижаланы (личностный) токъташдыра.

Оьзюне хас

Шу талап аян этип айтгъанда, охувчу, оьзбашына чалышып, алгъа багъып оьсювню, яшавда оьз ерин табывну, алгъан билимлерин охувда къоллавну ва билим алывгъа бакъдырылгъан чалышивун арагъа чыгъарывну англата.

Жамиятны ва адамланы бир-бирини арасындагъы лап аслу байлавлукъланы гелиши, маъна ва сан янындан алгъанда иш булан байлавлу адамны оьзюне бакъгъан якъдагъы ва ватандашлыкъ англавлары, жамият арада болмагъа тюшеген ихтиярланы якълавдагъы англавлары, алдына мекенли мурат салып болагъанлыгъы, яшавда оьз ерин табып билегенлиги, кёп тюрлю маданиятлар бар дюнья жамиятында Россияны оьзтёречилигин билмек ва

англамакъ – булар бары да оьзбашына чалышып, гьар охувчуну алдына салынагъан талаплар гьисаплана

– Инсанны кьылыкь-тарбия хасиятларын мюлк этив, кёп миллетли Ватанына бакъгъан сюювню тарбиялав, оьз адабиятына ва маданиятына, оьзге миллетлени маданиятына гьюрмет этив;

– сёйлев ва тил масъалаланы чечивде тюрлю источниклени (сёзлюклер, энциклопедиялар, интернет ресурслар) кьоллав.

Дарсда берилеген англавланы теренлиги ва предметлени

бири-бири булангъы байлавлугъу

Бу талапгъа охувчулагъа дарсны барышында оьзге предметлер булангъы байлавлукъну гъакъында берилеген англавлар, тюрлю источниклени, шоланы ичинде интернет ресурсланы кьоллап, билимлерин артдырыв, оланы дюнья къаравларында ва халкъ арада тюз кьоллав, башлап ерли план кьуруп, охутув ишни натижаларын оьзге муаллимлер ва тенглилери булан бирликде яшавгъа чыгъарывда оьзтёрече ёлланы белгилев бола.

– Асарны проблемасын англав, гипотезаны арагъа чыгъарыв, материалны кьурашдырыв, оьзюню къаравларын гертилемек учун далиллер гелтирив, айтылагъан пикруланы себеп аралыкъларын авуздан ва язып англатып билив, гьасиллер чыгъарыв;

– оьзбашына оьз ишин кьуруп, оьзюню муштарлыкъ гъавасларын белгилеп бажарыв; – тюрлю маълуматлар береген источниклени табып, оланы чечип, оьзбашына кьоллап бажарыв.

Предметден алынагъан билимлер

Предметни уьйренивде охувчулар шо предмет булан байлавлу хас билимлеге ес болув, программагъа гёре дарсда этилме герек ишлени тюрлюлерин, дарсда кьолланагъан тюрлю-тюрлю метод къайдаланы ва шоланы дарсны барышында, билим берив проектлени яшавгъа чыгъарывда ва яшавда болагъан гьалларда кьоллап билив, ондан къайры да, охувчулар билим алывда илму даражада ойлашып, дарсда гечилеген материалны илму булангъы байлавлугъун токъташдырыв, илму терминологияны кьоллап билив аслу талаплардан санала.

1. Билив сферада:

- гечилген асарланы аслу проблематикасын англав;
- адабият асарланы язылган девюрю булангъы байлавлугъун, айрылыкъларын, сонг да кыылыкъ масъалаланы гъалиги заман булан гелишивюн гёрсетив;
- адабият асарны чечип бажарыв: ону къайсы жанргъа гирегенин токъташдырыв, темасын, идеясын, кыылыкъ-тарбия гючюн англав, игитлерин суратламав, бир яда бир нече асарны игитлерин тенгleshдишив;
- асарны агъвалат янын (сюжетин), къурулушун (композициясын), тилини чебер-суратлав аламатларын белгилев, оланы асарны идея маънасын чечивде ролюн англав (филология чечивню элементлери).

2. Айлана дюнья сферада:

- анадаш адабиятны ва маданиятны кыылыкъ-тарбия якъдан агъамиятына тюшюнюв, оланы озъге миллетлени адат, кыылыкъ-тарбия хасиятлары булан тенгleshдишив;
- асарлагъа озътёрече къаравларын болдурув, оланы багъалав;
- авторну ойларын англав, олагъа багъа берив.

3. Сёйлев сферада:

- тюрлю жанрлардагъа адабият асарланы англап, чебер охув;
- проза асарны яда ону гесеклерин, ана тилни чеберлик къуралларын къоллап, текстден цитаталар гелтирип, хабарлап бажарыв; асаргъа текстге гёре салынган соравлагъа жаваплар берив; авуздан тюрлю-тюрлю монологланы айтып, диалогну юрютюп болув;
- гечилген асарланы идея-тематикасына байлавлу изложениелер, сочинениелер, класда ва уйде яратывчулукъ ишлер язив; адабият ва умуми маданият темалагъа проектлер онгарыв.

4. Эстетика сферада:

- адабиятны сёз инчесаният гысапда англав, ону гёзеллигин, чеберлигин гыис этив;

– адабият асарларда чебер келпетлени яратывда тилни чеберлик аламатларыны, ана тилни сёз байлыгыны агъамиятын англав.

КЛАСЛАГЪА ГЁРЕ ПРЕДМЕТДЕН АЛЫНАГЪАН БИЛИМЛЕР

– программада гёрсетилген асарланы чебер охуп, маънасына тюшюнюп, хабарын айтып бажарыв;

– гечилген асарланы атларын ва авторларын билив;

– адабият асарны чечивде башлапгъы бажарывлукълагъа мюлк болмакъ (сюжетин англамакъ, идея-чебер маънасын чечивде чебер-суратлав къураллагъа багъа берип болмакъ);

– тюрлю жанрлардагъы асарланы башгъалыкъларын айырыв;

– программада гёрсетилген асарланы гёнгюнден билив;

– асарны сюжети булан байлавлу аслу теория англавланы къоллап бажарыв (композиция, завязка, кульминация, развязка: пролог, эпилог ва ш.б.).

– даллилер гелтирип, гъасиллер чыгъарыв;

– тюрлю маълуматлар береген источниклени табыв, чечив, оланы оъзбашына къоллап, пайдаланып бажарыв.

КЛАСЛАГЪА ГЁРЕ ПРЕДМЕТНИ ТЕМАТИКА ПЛАНЛАШДЫРЫВ

Тематика планлашдырылыв йыллагъа гёре берилген, онда темалагъа гёре сагъатлар гёрсетилген. Сагъатланы ва темаланы гезигин муаллим оъзюню къаравуна гёре алышдыры

№	Тема уроков Дарсны темасы	Часы Сагъат	Дата	
			по плану	по факту
1.	Вводный урок. Литература 18 – 19вв. Анлатыв дарс.18 -19-нчу асрулардагы адабиат.	1	4.09	
2.	«Я Казак , Казак» , « Насип» Ирчи Казак. «Мен Къазакъман,Къазакъман», «Насип».	1	11.09	
3.	«Письмо к Магомед - Апенди Османову» «Магъаммат- Апенди Османовгъа кагъыз»	1	18.09	
4.	«Дворец Шавхала» Магомед – Апенди Османов. «Шавхалны къаласы»	1	25.09	
5.	«Песня молодых кубачинцев» Мунги Агъмат «Яш кубачилени йыры»	1	2.10	
6.	«Седею» Али – Гаджи из Инхо «Акъ гире» Инхолу Али – Гъажи	1	9.10	
7.	«Толстопузые» Мардахай Авшалум «Базыкъ къурсакълар»	1	16.10	
8.	«Как сегодняшняя молодежь веселится теперь на проздниках и пирах» Манай Алибеков «Байрам тойда гъалиги яшланы йыбанагъан кюйлери»	1	23.10	
9.	Вн. чт «Письмо с фронта» К. Али Кл. тышда охув «Давдан кагъыз» Къ. Али	1	30.10	
10.	«Бедная Хабибат» Нугай Батырмурзаев «Языкъ Гъабибат» Нугъай Батырмурзаев	1	13.11	
11.	«Бедная Хабибат» Нугай Батырмурзаев «Языкъ Гъабибат» Нугъай Батырмурзаев	1	20.11	
12.	«Бедная Хабибат» Нугай Батырмурзаев «Языкъ Гъабибат» Нугъай Батырмурзаев	1	27.11	
13.	Сочинение «Образ Хабибат» (подготовка) Сочинение « Гъабибатны келпети» (онгарылыв)	1	4.12	
14.	Сочинение (письмо) Сочинение (языв)	1	11.12	
15.	Вн. чт «Скользящая тропа» К.Абуков Кл. тышда охув «Тайгъан сокъмакъ» К.Абуков	1	18.12	
16.	«Ответ хану» «Хангъа жавап» Къалукълу Мирза	1	25.12	
17.	«Ох наша жизнь» Етим Эмин «Огъ наша жизнь»	1	15.01	
18.	«Свобода» Мугутдин Чаринов «Эркинлик» Мугъутдин Чаринов	1	22.01	
19.	Вн.чт. Кл. тышда 20-нчы асрудагы адабиат	1	29.01	
20.	«Необитаемая даль» , «Чужбина» Т.Бийболатов. «Къурбатлыкъ», «Тупгъун»	1	5.02	
21.	«Соревнования» «Батагъада ярыш»	1	12.02	

22.	«Жалоба бочки» Наби Ханмурзаев «Бочкени канты»	1	19.02	
23.	« Безрадостные дни», «Думы в тюрьме» Б. Астемиров «Талчыкълы гюнлерде», «Туснакъда бир – нече ойлар»	1	26.02	
24.	«Коварный друг» «Намарт дос»	1	5.03	
25.	«Айгази» Алим – Паша Салаватов. «Айгъази»	1	12.03	
26.	«Айгази» Алим – Паша Салаватов. «Айгъази»	1	19.03	
27.	Вн.чт. Пьесы А.Саловатова Кл. тышда охув. А.Салаватовну пьесалары	1	2.04	
28.	Сочинение «Образ Айгази» (подготовка) Сочинение « Айгазини келпети» (онгарылыв)	1	9.04	
29.	Сочинение (письмо) Сочинение (языв)	1	16.04	
30.	«Абия – ханум» Ю.Гереев «Абия – ханум»	1	23.04	
31.	«Письма с фронта» А. – В. Сулейманов «Фронтдан кагъызлар»	1	30.04	
32.	«Оленьи рога» Аткай «Къубагийик мююзлер»	1	7.05	
33.	«Поле боя» Баммат Атаев «Дав майдан»	1	14.05	
34.	«Нагайская степь» Кадрия «Ногъайым	1	21.05	
35.	Обощение	1	28.05	